

КОХАННЯ ПОЕТА

*В розмові беруть
участь: Галина
Стефанова,
Тарас
Денисенко,
Лариса
Брюховецька.*

“Душа з призначенням прекрасним”.

Восьма серія із фільму “Тарас Шевченко. Заповіт”.

Автори сценарію - Іван Дзюба, Борис Олійник, Павло Мовчан, Станіслав Клименко.

Режисер - Станіслав Клименко.

Оператори - Михайло Мураткін, Володимир Гутовський, Віктор Політов.

В ролях: Тарас Шевченко - Тарас Денисенко.

Варвара Рєпніна - Галина Стефанова.

Рєпнін - Анатолій Мокренко.

Княгиня - Наталя Наум.

Капніст - Ярослав Гаврилюк.

Ганна Закревська - Світлана Прус.

Київська кіностудія художніх фільмів ім.О.П.Довженка на замовлення Міністерства освіти України, товариства “Просвіта”, Фонду мистецтв. 1997.

Л.Б.: У Будинку кіно відбулася прем'єра фільму Станіслава Клименка “Душа з призначенням прекрасним”. Фільм про Тараса Шевченка і Варвару Рєпніну. З'явився він несподівано, але разом з тим і закономірно, тому що Станіслав Клименко ось уже шість років знімає багатосерійний фільм про Тараса Шевченка. То фільм специфічного жанру - навчально-просвітницького. І раптом в ряду цих серій з'являється фільм ігровий, щоправда, з елементами просвітницького. Ми вирішили поговорити про цей фільм, тому що він торкається актуальних і важливих проблем. Хоча і звернений він, насамперед, до молодого глядача, але я гадаю, що адресований усім, хто цікавиться біографією і творчістю Тараса Шевченка, а також українським кінематографом.

Фільм дозволяє відчувати дихання, пульс, атмосферу, яка оточувала нашого найзнаменитішого поета, відчувати на близькій відстані його біль, його стан - психічний, творчий. Фільм, зрозуміло, низькобюд-

жетний, і тому не було нагоди ґрунтовно “прописати” історичну реальність 1843 року, це відчуття виникло значною мірою завдяки акторському проживанню в образі. Щодо Галини Стефанової, то вона над образом княжни Варвари Рєпніної працює вже довгий час: спершу - в Київському Молодіжному театрі у виставі за п'єсою Юрія Щербака “Стіна”, а тепер в однойменній моновиставі театру “Актор” (режисер обох М.Мерзлікін), тож цілком зрозуміло, чому С.Клименко запросив її на цю роль.

Якщо говорити про образ Тараса Шевченка, то слід згадати про створені раніше видатні фільми, насамперед, епопею “Тарас Шевченко” Петра Чардиніна, 1925 року з Амвросієм Бучмою в головній ролі, потім “Тараса Шевченка” Ігоря Савченка 1951 року із Сергієм Бондарчуком, “Сон” Володимира Денисенка 1964 року з Іваном Миколайчуком. І от сьогодні новий фільм, де в ролі Шевченка знявся Тарас Денисенко. Актор, який знімався досі в ролях на-

ших сучасників і досить активно - можна згадати "Кисневий голод", "Фучжоу", "Юденкрайз", "Острів любові", "Будемо жити!". І ось така несподівана роль. Тарасе, як Ви сприйняли пропозицію зіграти Тараса Шевченка?

Т.Д.: Це пропозиція професійному акторові. Я її обдумав і дав відповідь.

Л.Б.: І не було сумнівів, бар'єру, страху перед такою постаттю, адже все-таки не кожного дня таку роль пропонують?

Т.Д.: Я не буду кокетувати, острах буває перед кожною роллю, це безперечно. Цього разу я відчував різних проблематичних нюансів у собі значно більше, ніж завжди.

Л.Б.: Одне із завдань, які вирішує фільм, - це зняття глянцю з постаті, яка стає недосяжною, відірваною від землі, від нас, грішних. Щоправда, тут слід зауважити: своєрідність Тараса Шевченка в тому, що він вийшов із простих людей (кріпаків). При цьому талант його був настільки потужний, що його твори, безсумнівно, і сьогодні своєю енергією хвилюють, непокоять. Тому дуже важливо знайти гармонію між генієм і людиною. Як ви гадаєте, Тарасе, вам вдалося це?

Т.Д.: Я не знаю - не можу судити, що мені вдалося. Це оцінює публіка і ви, критики. Ви перерахували фільми про Шевченка в українському кіно. Останній із згаданих ставив мій батько. "Сон" було знято 1964 року, а на початку 1965 року народився я. І тому мене назвали Тарасом. Тож для мене, якщо хочете, в цьому була закладена якась містична лінія. Ім'я - на честь нього. Я з цим жив, знаючи про це з самого дитинства.

Що таке зняття глянцю? Для мене глянцю не було, оскільки мій батько писав сценарій разом із Дмитром Павличком, знімав фільм "Сон", то матеріали, якими він володів (вони не приховувалися, а просто не надавалися до широкого вжитку), були відомі мені з дитинства. Муміфікації Тараса Григоровича не було, навпаки, його я сприймав як людину, знаючи те, що він іноді зловживав алкоголем чи ходив до будинку розпусти. Зрештою, то приватне життя, на яке кожна людина має право. Але ми пам'ятаємо той жах, який творився в українській культурі, коли Шевченка намагалися зробити ідолом, сприймали однобоко. Складалося враження: якби Шевченко дожив до часів революції, то радянські ідеологи назвали б його першим, ні, перепрошую, другим після Леніна комуністом.

Був такий епізод: одна жінка мені розповідала, що після війни, потрапивши до Києва, пішла в театр і була ошелешена, побачивши на сцені Та-

Галина Стефанова і Світлана Прус у фільмі.

раса Шевченка у фракці. До чого треба було довести людей, що інакше, аніж у смушевій шапці й кожусі, вони Шевченка не уявляли. А це була витончена особа - художник. В ті часи носили фрак.

Л.Б.: І цілком природньо, що він увійшов до кола тогочасної інтелігенції. Друга проблема, окреслена у фільмі, яку за радянських часів обминали, замовчували - його спілкування з поміщицькими родинами, з тогочасною елітою, людьми, які опікувалися українською культурою. У фільмі зосереджено увагу, зокрема, на перебуванні Шевченка в маєтку князя Репніна. Це Яготин, 1843 рік. І оця зустріч з Варварою. З неї і розпочинається фільм. Як ви, Галино, ставитеся до цієї ролі й до цих стосунків княжни Варвари й Тараса Шевченка?

Г.С.: Ставлюся я до фільму з глибоким пієтетом і вдячністю, хоча, як і Тарас, оцінювати не можу - це не належить до моєї парафії. А вдячна я тому, що дуже люблю Варвару як образ мистецький, як образ літературний, драматургійний. А крім того, як живу постать, бо для мене вона вже вийшла за межі ролі - я й сьогодні граю у моновиставі в театрі. Фільм для мене, насамперед, - це можливість розширити коло глядачів, завдяки цьому фільмові значно більше людей зможе побачити цю прекрасну історію двох людей, двох сердець. Я не коментуватиму її, бо вона сама по собі промовиста.

Варвара була унікальною жінкою, я підкреслюю: я не претендую на науковість, історизм. Це погляд актриси. З того, що я читала, що досліджувала, не в усьому погоджуюсь із науковцями, які хочуть її показати неврастеніком, випещеною аристократкою, яка, не маючи що робити і розважаючись, обрала собі таку постать - захопилася Шевченком. Ні, була вона дуже витончена, високо-

освічена, духовна жінка, яка побачила в тоді ще молодому поетові (котрого ще генієм не називали) його сутність. Власне, моя душевна мета - розповісти якомога більшій кількості людей цю дивовижну історію (так починається лист Репніної до Ейнара: "Пане Шарль Ейнаре, хочу розповісти вам найдивовижнішу історію, що сталася зі мною"). Мені здається, вона кожного зробить трошки тоншим, добрішим.

Л.Б.: Обсяг фільму не дозволив розвинути і активно задіяти аристократичне середовище, показати його об'ємно. У фільмі князь, княгиня Репніни, Капніст - постаті епізодичні. Але ж і сам фільм - тільки начерк, і наступні фільми, які будуть присвячені чи Шевченкові, чи взагалі українській аристократії, зроблять більше, заглибляться далі в людську спільноту, яка в силу своїх можливостей, в силу своєї свідомості дбала про те, щоб українська культура не зникла. Тому такий інтерес був до Шевченка, тому вони вважали за честь запросити його до себе.

Але головна лінія фільму - стосунки двох. Акторам вдалося вловити тонкі нюанси духовних взаємин, адже це кохання, яке не відбулося. На те було багато причин, і найголовніша - це, сказати б, душевна дистанція, тому що, як впливає з фільму, не у владі Шевченка було здійснити це почуття - він був значно масштабніший, аніж постать, яка могла б повністю віддати себе коханням до жінки. Йдеться про жінку, яка була непересічною і духовно вибагливою і яка потребувала певної жертвності з боку чоловіка. Можливо, я помиляюся?

Т.Д.: Мені здається, що людина, яка бодай якоюсь мірою задумується над життям, не може повністю віддати себе любові до жінки чи до Батьківщини. Це моя особиста дум-

ка. У стосунках Шевченка із Варварою Репніною було багато обставин, які ці стосунки ускладнювали: і його походження, і дистанція не тільки душевна, а й соціальна. Це факт. До того ж, він був дуже фейєричною особою, він захоплювався не однією жінкою, мені здається, якби він міг, він захопився б усіма. А чому б ні?

Л.Б.: І жінки ним захоплювалися.

Т.Д.: Він був дуже популярним. Як особа. Був у центрі уваги всього шляхетства. Був живою людиною. А княжна Репніна була дуже вимогливою до себе і до людей, особливо до тих, кому вона віддавала свою душу.

Ось цей нюанс важливий. Людина, яка визволилась із кріпацтва фізичного, боялася потрапити в кріпацтво якимсь інше - душевне, духовне.

Л.Б.: Нам, сьогоднішнім, важко збагнути, що таке кріпацтво юридичне. Але те, що буває залежність від коханої людини, це зрозуміло. Й очевидним є те, що повинен у стосунках двох існувати й певний ступінь свободи. І, можливо, Тарас Шевченко справді настільки цінував оту внутрішню свободу, що не уявляв собі родинного союзу, а надто з людиною, яка в соціальному сенсі стояла на вищій сходинці. Так, нам у школі про нерівність наголошували, нерівність постійно підкреслювалась. У фільмі про це тонко сказано сюжетним ходом в епізоді, коли Варвара і Тарас зустрілися в засніженому парку. Між ними вже виникло емоційне тепло, порозуміння. І раптом з'являється кріпак, посланець від Лукашевича. Тарас бачить, що він у драних чоботях, двадцять верстов ішов пішки і має повертатися назад негайно. Це відразу вибило його із стану рівноваги. Він був знищений самим цим фактом, бо сам переніс такі приниження.

Т.Д.: Щодо душевної залежності, то давайте краще питати у самого Шевченка:

Не женися на багатій,
Бо вижене з хати,
Не женися на убогій,
Бо не будеш спати.
Оженись на вольній волі,
На козацькій долі:
Яка буде, така й буде,
Чи гола, то й гола.

Л.Б.: Так він і зробив, до речі. Ці слова підтвердив життям.

Т.Д.:
Удвох, кажуть, і плакати,
Мов легше неначе;
Не потурай: легше плакати,
Як ніхто не бачить.

Шевченко, не був, перепошую, сільським дядьком, він був особою, яка тонко відчувала. Момент душевної залежності від когось йому теж був тяжкий.

Л.Б.: Але потрібний.

Т.Д.: І потрібний, і тяжкий.

Тому в нього були нерівні стосунки з Репніною, з іншими жінками, і взагалі з людьми. Ви розумієте? От і все.

Л.Б.: "Світ ловив мене і не впіймав..." Це тільки обрані люди можуть такий хрест нести - отої незалежності, невлаштованості. З його творів відомо, як тяжко він поневірявся і мріяв: "Поставлю хату і кімнату, садок-райочок посажу".

Т.Д.: Це такий парадокс творчої особистості: він мріяв і в той же час розчаровувався у своїх мріях. Ідеал - недосяжний.

Л.Б.: Він носив у собі цей ідеал, який мав бути рівнозначним його особистості. І серед усіх жінок, яких він знав, все-таки Варвара Репніна, очевидно, найповніше відповідала цьому ідеалу.

Т.Д.: Безперечно. Думаю, що її присутність у його житті й була одним із тих ферментів, які спричинили до того, що Шевченко, приїхавши в Україну до Тарнавського по гроші для поїздки в Італію на навчання, не поїхав до Італії, а потрапив у солдати. Це був один із поштовхів, які спричинили його побачити самого себе і свою землю так, як він її побачив.

Як тільки він приїхав в Україну, він потрапив до Яготина до Репніних. На його погляди вплинуло оце перебування і спілкування. Безперечно, в нього було душевне спілкування з Варварою. З Мочемордами він тільки вживав алкогольні напої. Чому не допустити, що йому - вчорашньому сільському хлопцеві, нинішньому студенту Петербурзької академії мистецтв, якого в Україні носили на руках, могло це сподобатися? Він був популярний. І, можливо, завдяки Варварі Репніній оці хвилини "зіркової хвороби" його не накрили. Варвара допомогла йому вибратися звідти. А так він би спився з тими Мочемордами і все! Вихолостився б...

Л.Б.: Важко навіть уяві таке допустити...

Т.Д.: А чому? Він же людина. Це завдяки їхнім стосункам у ньому щось повернулося.

Л.Б.: І ще одне питання: як ви ставитеся до цього фільму? На вашу думку, чи є це крок до Шевченка? Чи це вже сформований Шевченко в цьому фільмі?

Т.Д.: Сама по собі людина до кінця життя не буває остаточно сформованою. Тому вимагати цього від образу чи персонажу, виконаного актором, і який існує у творі сценічному чи кінематографічному, неможливо. Просто, на жаль, в наш час ні українська культура, ні Шевченко, як квінтесенція її, нікому не потрібні.

І якщо з'являється такий фільм

можливо, неоднозначний, зі своїми вадами, чеснотами, то він збурює, викликає дискусію. Більше того, може породити культурний поступ. Я всім кажу: Шевченко за життя врятував наш народ від духовної і національної загибелі. І сьогодні, коли бачимо симптоми духовної й національної загибелі (а не економічної, яка ніби очевидніша), треба звертатися до нього. Якщо він один раз нас витяг, то, думаю, буде рятувати завжди.

Г.С.: Мені важко говорити про фільм, тому що я маю на нього суб'єктивний погляд. Я дуже рада, що в центрі фільму постать Варвари, яка довгі роки залишалась в тіні (навіть у шкільній програмі було більше уваги приділено Ликері Полусмаковій, ніж Варварі Репніній). Я гадаю, що вона заслуговує на увагу, адже вона написала листи до Ейнара, є її повість "Дівчинка", її листування з Шевченком, є поодинокі листи, які збереглися, і хто захоче, може до них звернутися і багато довідатися. Мені здається, вони збереглися, бо вона сама немов прикрила ті листи невидимою рукою.

Я тішуся, що була запрошена на цю роль і зустріла такого партнера, як Тарас Денисенко. Хто досі не знав, то з нашої бесіди може пересвідчитися в тому, що він людина, з якою дуже цікаво спілкуватись. Я зворушена, що Тарас Денисенко так ставиться до Варвари. Бо мені здається, вона недооцінена і науковцями, й літературознавцями - як особистість, як людина, яка мала особливе місце в житті Шевченка і справила особливий вплив на нього, як і він на неї. А крім того, кажуть, що найцікавіше, що існує в людському житті, це стосунки чоловічини і жінки. Є дуже багато любовних історій, і ця - одна з найпрекрасніших. Вона заслуговує на те, щоб до неї зверталися й надалі інші актори.

На цій гарній ноті ми завершили розмову. Якщо вона викличе інтерес до самого фільму, то значить, не була марною. Фільм повинен вийти на екрани, бути показаний на телебаченні. Є ще одна мрія: аби він був трансформований у завершено художній фільм. Для цього ще потрібно докласти творчих і фінансових затрат. Але хіба герої фільму не варті того?

30 грудня 1997.

Запис на студії українського радіо (програма мистецьких передач "Ярославів Вал") здійснили редактор Василь Марусик та режисер Рима Скибенко.